

FEMICID KAO NAJEKSTREMNIJI OBLIK RODNO UVJETOVANOG NASILJA

Jadranka Stojanović²⁵⁵

Doktorand na doktorskim studijima sigurnosti FKKSS Sarajevo

Slobomir P Univrzitet, Pravni fakultet, Doboj

Apstrakt: Pravo na život je osnovno ljudsko pravo koje je garantovano mnogim međunarodnim dokumentima na univerzalnom, regionalnom i nacionalnim nivoima, ali uprkos tome, svake godine u svijetu mnogo ljudi bude lišeno života. Predmet rada jeste femicid kao najteži oblik rodno zasnovanog nasilja nad ženama i flagrantno kršenje prava na život koje pripada svakom čovjeku. Riječ je o modelu koji obuhvata ubistvo žena kao rezultat nasilja, koje čine muškarci nad ženama, dok žene postaju žrtve jer ne ispunjavaju društveno nametnute rodne uloge. Kao apsolutno pravo, pravo na život je zaštićeno od svih oblika ugrožavanja i povreda bez obzira na lične karakteristike čovjeka, pol, boju kože, seksualnu orijentaciju i sl. žene zato što je žena nije karakteristika samo onih društava u kojima postoji i formalna dominacija muškaraca nad ženama i u društvima u kojima su žene formalno izjednačene sa muškarcima i formalno imaju jednake mogućnosti u svim sferama života, žene često trpe različite oblike nasilja koje nekada eskalira njihovim fizičkim uništenjem. U kaznenim zakonodavstvima, u većini zemalja femicid nije klasifikovan kao posebno kazneno djelo, već se podvodi pod poseban oblik ubistva. Samo nekoliko zemalja Latinske Amerike pravno priznaje femicid kao kazneno djelo.

Ključne riječi: femicid, ubistvo žene, rodno zasnovano nasilje.

Uvod

Misao francuske filozofkinje Simon de Bovoar da nikada ne zaboravimo da je „dovoljna samo jedna politička, ekonomska ili vjerska kriza da se prava žena dovedu u pitanje” danas je, čini se, aktuelnija nego ikad ranije. Femicid, odnosno rodno zasnovano ubistvo žene je primjer flagrantnog kršenja prava na život koje je zagarantovano mnogim međunarodnim i nacionalnim dokumentima, kao pravo koje pripada svakom čovjeku bez obzira na njegove lične karakteristike, kao što je pol, boja kože, seksualna orijentacija i slično. Međutim, statistike na globalnom nivou pokazuju da se broj ubijenih žena u čijoj osnovi jesu rodno zasnovani motivi, skoro svakodnevno povećava, kako u nerazvijenim tako i u društvima za koja kažemo da su na visokom nivou civilizacijskog razvoja. Nasilje koje počinu intimni partner pogađa tri od deset žena. Procjenjuje se da su u 13,5 % ubistava globalno bili uključeni intimni partneri. Kritičari ove problematike tvrde da izraz previše naglašava ubistva žena koja su rijeđa jer su u više od 80% ubistava žrtve muškarci. Međutim, muški partner odgovoran je za gotovo 40% ubistava koja uključuju žensku žrtvu u usporedbi sa 6% odgovornosti partnera za ubistva koja uključuju žrtvu muškog pola. Dakle, ubistvo žene zato što je žena nije karakteristika samo onih društava u kojima postoji i formalna dominacija muškaraca nad ženama, jer i u društvima u kojima su žene formalno izjednačene sa muškarcima i formalno imaju jednake mogućnosti u svim sferama života, žene često trpe različite oblike nasilja koje nekada eskalira njihovim fizičkim uništenjem.

Kako pokazuje statistika na globalnom nivou, većina osoba lišenih života su muškarci, ali se poslednjih godina sve više obraća pažnja na porast broja ubijenih žena (femicid), kao odraz porasta

²⁵⁵ s.jadranka70@gmail.com

razumijevanja za razmjere problema nasilja prema ženama. Femicid je najozbiljnija posljedica muškog nasilja prema ženama (nasilja u porodici, partnerskog nasilja, drugih oblika rodno zasnovanog nasilja) te je vodeći uzrok prerane smrti žena na globalnom nivou. Tokom 2021. godine, 56% svih ubistava žena počinili su intimni partneri ili drugi članovi porodice, što jasno pokazuje da su žene nesrazmjerno pogođene nasiljem u privatnoj sferi. Podaci za 2022. godinu pokazuju slične rezultate, ubijeno je 89.000 žena i djevojčica, a od tog broja, 48.800 ubili su njihovi intimni partneri ili drugi članovi porodice. Iz podataka koji se prikupljaju na globalnom nivou, evidentna je rodna dimenzija ovih ubistava jer među svim žrtvama ubistava ima 80% muškaraca i 20% žena, ali su žene u 66% slučajeva žrtve intimnih partnera, a u 53% slučajeva su ubijene u svom domu. Broj rodno zasnovanih ubistava žena možda je i veći, s obzirom da u 40% prijavljenih slučajeva ubistava žena nema podataka na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da li su u pitanju rodno zasnovana ubistva. Jedan od razloga je i to što u većini pravnih sistema nema posebne inkriminacije femicida.

U nekim situacijama femicid predstavlja samo završni čin u dugogodišnjem nasilju koje je ubica vršio nad žrtvom, a koje je bilo nepoznato javnosti. Međutim, imamo i takve slučajeve u kojima su se, prema učiniocu ubistva u periodu koji je prethodio ubistvu primjenjivale određene sankcije i mjere zbog izvršenog nasilja prema žrtvi, a on je nakon svih mjera i sankcija ipak žrtvu lišio života. Ponekad se ubistvo žene od sadašnjeg partnera opravdava ženinom nevjerom, njenim pokušajem da napusti nasilnika i bude samostalna, a nisu rijetki slučajevi ubistva žene iz časti, odnosno zbog neposlušnosti prema muškim članovima porodice. Nisu rijetki slučajevi u kojima se navodi niz razloga koji zapravo „opravdavaju“ ubicu, predstavljajući ga žrtvom velikih emocija usljed kojih se odlučio na takav čin, a dešava se da ubica nakon izvršenog ubistva izvrši samoubistvo. Eskalacija ovog oblika nasilja prema ženama nameće pitanje, da li je postojeći sistem zaštite žena od različitih oblika nasilja adekvatan u smislu prevencije femicida ili smo, kao društvo, ipak propustili da preduzmemo određene mjere koje mogu dati bolji rezultat u prevenciji femicida.

Rodno zasnovano nasilje

Rodno zasnovano nasilje je poseban oblik nasilja koji se vrši prema ženama, uključujući i djevojčice, prvenstveno zbog njihovog roda, odnosno zbog činjenice da su ženskog pola. Iako se ovaj pojam pojavljuje u literaturi tek u prošlom vijeku, ono nije tvorevina tog vremena jer postoji u društvu vijekovima. Tokom vremena mijenjali su se oblici i intenzitet tog nasilja, ali je uvijek ostajala njegova suština koja se svodila na činjenicu da se radi o nasilju koje predstavlja mehanizam podčinjavanja žena, kako u privatnom tako i u javnom životu. Fizičko, psihičko, seksualno ili ekonomsko nasilje su korišteni kako bi se žena podčinila muškarcu, jer je on na takav način pokazivao svoju superiornost, a često su takvi oblici nasilja bili rezultat mizoginije. Rodno zasnovano nasilje je prisutno svugdje, a žrtva ovog nasilja može biti žena bilo kog uzrasta, vjere, obrazovanja ili profesije. Statistički podaci koji su dostupni pokazuju da veliki broj žena širom svijeta trpi neki oblik rodno zasnovanog nasilja. Svjetska zdravstvena organizacija je 2018. godine objavila da „1 od 3 žene širom svijeta doživljava fizičko ili seksualno nasilje, uglavnom od strane intimnog partnera. To ga čini najraširenijim, ali među najmanje prijavljenim kršenjima ljudskih prava. Prevladava u vremenima mira i stabilnosti, ali rizici eskaliraju kada nastupi kriza.“ UN WOMEN je 2022. godine objavila podatke prema kojima više od 1 od 3 žene doživi rodno zasnovano nasilje tokom svog života, svaki sat više od 5 žena ili djevojaka ubije netko iz vlastite obitelji, a manje od 40 posto žena koje su doživjele nasilje traži pomoć bilo koje vrste. Najteži oblik rodno zasnovanog nasilja svakako je ubistvo žene, kao čin njenog fizičkog uništavanja. U svojoj izjavi Treća Specijalna izjaviteljica UN za nasilje nad ženama je 2014. godine naglasila: „Diskriminacija i nasilje koje se ogleda u rodno povezana ubistva žena mogu se shvatiti kao višestruki koncentrični krugovi, svaki se ukršta sa drugim“. Ovi krugovi uključuju strukturalne, institucionalne, interpersonalne i individualne faktore. Strukturalni faktori uključuju društvene, ekonomske i političke sisteme na makro nivou. Institucionalni faktori uključuju formalne i neformalne društvene mreže i institucije. Međuljudski faktori uključuju lične odnose između partnera, među članovima porodice i unutar zajednice, a individualni faktori uključuju ličnost pojedinca i sposobnosti da se odgovori na nasilje. Stoga je potrebno razumijevanje rodno povezanih ubistava uzimajući u obzir politički, društveni i ekonomski kontekst u kojem se odvija, uključujući odgovore muškaraca na osnaživanje žena zatim političku, pravnu i društvenu reakciju na takva ubistva, princip kontinuiteta nasilja i obrasce strukturalne diskriminacije i nejednakosti koje i dalje čine dio stvarnosti života žena.

Studija UN-ova ureda za droge i kriminal objavljena 2018. godine povodom Međunarodnoga dana za borbu protiv nasilja nad ženama pokazuje da su od 87 hiljada ubijenih žena u svijetu u 2017. godini, njih 50 hiljada (58%) ubili njihovi partneri ili član porodice, od čega su približno 30 hiljada tih ubistava, odnosno 34%, izvršili partneri žrtve. U Bosni i Hercegovini 66,7% ubijenih žena i 15,5% ubijenih muškaraca ubijeno je od strane člana porodice.

Definisanje pojma femicid

Femicid je pojam kojim se najčešće označava ubistvo žene zato što je žena. To je i logično jer riječ femicid etimološki vodi porijeklo od latinskih riječi *femina*, *feminae* što znači žena i riječi *cide* - ubica ili *cidium* što znači čin ubijanja te bi prevod riječi femicid bio ubistvo žene. Termin femicid je prvi put upotrebljen 1801. godine u Velikoj Britaniji u publikaciji *The Satirical Review of London at the Commencement of the Nineteenth Century*, kako bi se označilo ubistvo žene (eng. the killing of a woman). Ovaj termin je upotrebljen i 1827. godine u naslovu knjige „Priznavanje neučinjenog femicida“, autora Vilijama Mekniša, koji je pisao o zavođenju, oplodnji, napuštanju i ubistvu mlade žene. Izraz femicid, definisan kao ubistvo žene pojavio se u prvom izdanju knjige *Wharton's Law Lexicon* 1848. godine (Wharton, 1848: 251). Femicid je, naizgled, pojam koji objašnjava sam sebe. Najjednostavnije rečeno, to je ubijanje žena. Međutim, jedinstvena definicija i dalje ne postoji. Iako sam fenomen postoji još iz davne prošlosti, to jest od kada postoji patrijarhat, termin femicid pojavljuje se tek u nedavnoj istoriji pred širom javnosti. (Russell i Radford, 1992) Do tada je termin femicid bio poznat samo u anglosaksonskim zemljama. Osoba koja je prvi put upotrijebila termin femicid na način na koji se danas koristi je Diana Russell koja je u svom izlaganju na Međunarodnom tribunalu za zločine nad ženama u Bruxellesu 1976. godine istaknula kako su mnoga ubistva zapravo femicidi, te da se moraju prepoznati seksualne politike ubojstva (Russell i Van de Ven, 1976). Tada nije dala jasnu definiciju, ali je 1992. godine zajedno s Jill Radford definisala femicid kao mizogino ubijanje žena od strane muškaraca te kao oblik seksualnog nasilja (Russell i Radford, 1992).

Međutim, do 2001. godine dodatno je redefinisala definiciju na način da je femicid ubijanje ženskih osoba od strane muških osoba zbog toga što su ženske osobe (Russell i Harnes, 2001). Takvo definisanje femicida koje obuhvaća sve oblike muškog seksizma, uključujući pravo, zadovoljstvo ili očekivanje pokornosti, razlikuje se od prethodnih definicija koje su se fokusirale samo na mizoginiju. Russell i Harnes (2001) tvrde da se korištenjem termina „ženska osoba“ umjesto „žena“ obuhvata veća populacija žrtvi zahvaćenih femicidom kao što su ženska novorođenčad, djevojčice i adolescentice koje su ubijene iz rodno uvjetovanih razloga. Najčešće se spominje definicija koju je dala Dajana Rasel (Diana Russell) prilikom svjedočenja o ubistvima žena na Međunarodnom tribunalu o krivičnim djelima protiv žena (*The International Tribunal on Crimes Against Women*) u Briselu 1976. godine (Russell, 1977:2). Prilikom svjedočenja Rasel je rekla: „Moramo da shvatimo da su mnoga ubistva (homicidi) u stvari femicidi. Moramo da prepoznamo da je pol u osnovi politike tih ubistava. Od spaljivanja vještica u prošlosti do novijeg široko rasprostranjenog običaja ubijanja ženskih beba u mnogim društvima ili do ubijanja žena „u ime časti“, shvatamo da femicid postoji i opstaje veoma dugo. Ali pošto se odnosi samo na žene, nije bilo posebnog imena za to sve dok termin femicid nije skovan.“ (Russell, 1990:104). U svojoj knjizi *Silovanje u braku*, ova autorica je 1982. godine prvi put femicid definisala kao „ubistva žena samo zbog toga što su žene“, time je nastojala ukazati na razliku između femicida i drugih oblika ubistava ističući da je kod femicida učiniocu za ubistvo relevantan pol žrtve. Nakon nekoliko godina, tačnije 1990. godine, Dajana Rasel definiše femicid kao „ubistvo žene od strane muškarca motivisano mržnjom, prezirom, zadovoljstvom ili osjećajem vlasništva ili posjedovanja žene“. Međutim, treba reći da je Dajana Rasel predlagala uvođenje kategorije „masovni femicid“ kojim bi se označavali smrtni slučajevi žena koji nastaju kao rezultat moći ili dominacije muškaraca, uključujući, na primjer, žene koje umiru od genitalnog sakaćenja, žene koje su ubijene u tzv. zločinima zbog časti ili za vrijeme oružanih sukoba, itd. No, ne slažu se svi autori s definicijom Russell i Radford gdje su glavni počinitelji muškarci, Campbell i Runyan (1998) u svom radu navode da se termin femicid može i treba koristiti za sva ubistva žena neovisno o motivu ili počinocu. Od početka 2000-ih godina fenomenologija femicida sve više se počinje proučavati u naučnim krugovima, poseno u Latinskoj Americi zbog vrlo visoke stope ubistava žena na tom području. Tada je Marcela Lagarde 2008. godine, osim termina femicid, svijetu predstavila i termin feminicid kako bi se bolje naglasila uloga države koja ne štiti žene i djevojčice na

adekvatan način zbog snažne uloge patrijarhata u toj kulturi te ne reaguje na ubistva žena pravodobno ni pravedno. Feminicid je, u tom kontekstu, i termin koji označava ne samo smrt žene, već i osobe koja ima ženske karakteristike bez obzira je li ona žena ili ne (Dawson i Mobayed Vega, 2023). Danas se riječ femicid koristi na barem dva načina. Jedan je ubijanje žena sa ili bez dodane mržnje prema svim ženama, te u tu kategoriju spadaju i nasumična ubistva žena za razliku od specifično odabranih žrtvi. Drugi način je ograničavanje upotrebe riječi femicid na slučajeve ubistava žena koja uključuju zlu namjeru ubijanja zbog mržnje prema ženama, a koja utiče na odabir žrtve (Dussich, 2016). Iako postoje razlike u definisanju, te ne postoji jedinstvena definicija femicida, sve definicije imaju neke zajedničke elemente. Sve definicije se osvrću na ubijanje žena ili djevojčica te sve definicije prepoznaju da ta ubistva nisu izolirani ili epizodni slučajevi nasilja već da predstavljaju socijalni i kulturološki fenomen koji je duboko ukorijenjen u običajima i načinima razmišljanja (Dawson i Mobayed Vega, 2023). Međutim, nepostojanjem zajedničke usaglašene definicije otežava se mjerenje femicida jer on time lakše postaje nevidljiv među ostalim ubojstvima.

U novije vrijeme, pojmom femicida obuhvaćena su sva mizogina i seksistička ubistva osoba ženskog pola bez obzira na godine života, uključujući torturu, spaljivanje udovica na muževljevoj lomači ili zbog miraza (Indija), ubistva zbog „uvrede porodične časti“ (Pakistan), smrtnu slučajevu zbog sakaćenja ženskih polnih organa (klitorektomija, infibulacija – genitalno sakaćenje osoba ženskog pola – Female genital mutilation FGM) i silovanja, serijska ubistva, ubistva prilikom porodičnog nasilja, trgovine ženama, mortalitet trudnica, kao i ubistva novorođene ženske djece kako bi se prednost dala muškoj djeci (Caputi, Russell, 1992:15). Pored navedene definicije, u literaturi se mogu naći i druge definicije femicida koje se uglavnom razlikuju po tome ko je bio učinilac ubistva žene. Tako se npr. femicid definiše kao ubistvo žene od strane intimnog partnera, od strane muškog intimnog partnera, od strane sadašnjih ili bivših partnera, od strane članova porodice, a postoje i takve definicije koje femicidom smatraju ubistvo žene od žene, ako je ono učinjeno npr. iz časti, zbog miraza ili zbog emotivnog partnerskog odnosa. Jacquelyn Campbell i Carol Runyan koriste se riječju femicid kako bi označile sva ubistva žena bez obzira na motiv ili status počinioca (Campbell, Jacquelyn, 2016:347). Ove autorice tvrde da motiv nije uvijek moguće utvrditi empirijski, pa se mora ukloniti iz kvalifikacije za femicid u svrhu prikupljanja podataka. S druge strane, autori Desmond Ellis i Walter Dekesedery zauzimaju drugačiji pristup gledajući definiciju femicida kao namjerno ubijanje žena koje počine muškarci. Ovi feministi smatraju da je femicid uvijek namjerno ubistvo za razliku od uključivanja prikrivenog femicida u definiciju Diane Russell. Femicidi su također identifikovani kao propusti u borbi za vlast u kojoj muškarci nastoje kontrolisati žene te im oduzeti slobodu i žensku borbu za autonomiju. Većina ovih definicija implicira da je počinioc femicida muškarac. Ipak, feministkinje iz Južne Azije razlikuju se u svojoj definiciji, navodeći da je femicid namjerno ubijanje žena koje počine muškarci ili druge žene u interesu muškaraca (Russell, 2021:14). Primjeri za to uključuju zanemarivanje ženske djece u odnosu na mušku, kao i ubistvo povezano s mirazom gdje članice porodice ubijaju žene zbog sporova oko miraza.

U sudskoj praksi ovaj termin prvi je upotrijebio Inter-Američki sud za ljudska prava 2009. godine, kada je proglasio državu Meksiko odgovornom za ubistvo žena u Ciudad Huarezu i tom prilikom je upotrijebio pojam „femicid“. U presudi sud navodi da su ove žene ubijene jer su žene i da ovaj slučaj uzima mjesto unutar „kulture diskriminacije“. Sud pravi vezu između podčinjenosti žena i prakse zasnovane na društvenoj dominaciji i postojećim rodnim stereotipima, koja je pogoršana politikom i praksom koja je došla do izražaja u obrazloženju sudske policije, kao što je pokazano u ovom slučaju pred sudom. Stvaranje i korištenje stereotipa jedan je od uzroka i posljedica rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Sud je Meksiko proglasio krivim za diskriminaciju i zbog toga što nije zaštitio žrtve, niti obezbijedio efikasnu istragu otmica i ubistava. Naložio je Meksiku da sprovede novu istragu ubistava, podigne nacionalni spomenik žrtvama, da plati odštetu porodicama žrtava i da poboljša mjere koje sprečavaju nestanak i ubistva žena, kao i da na adekvatan način istraži ubistva žena i djevojaka (Lubura 2017:124). U vezi ovog slučaja, konstruisan je i pojam „feminicid“ koji postoji kada država toleriše ubistvo žena, ne istražuje krivična djela ubistva niti smatra izvršioce odgovornim odnosno kada država ne nudi ženama garancije i ne stvara uslove sigurnosti za njihove živote u zajednici, kod kuće, čak ni na poslu ili mjestima za rekreaciju. Na osnovu prethodno rečenog, smatramo da se pojam femicida treba posmatrati kao kriminološki pojam koji se koristi za označavanje umišljajnog ubistva žene izvršenog od strane muškarca u čijoj osnovi stoje različiti motivi koje možemo svesti na

mizoginiju ili želju da posjeduju ženu kao predmet kojim mogu da raspolažu (Vilić, Konstatinović, 2013:134).

Teorije femicida

Nakon što su Diana Russell i Jill Radford dale svoje definicije femicida, te nakon što su još mnogi autori iznjedrili svoje definicije, razvile su se i teorije femicida, odnosno razni pristupi kojima se analizira femicid. Među pet najvažnijih pristupa su: **feministički pristup, sociološki pristup, kriminološki pristup, pristup ljudskih prava te dekolonijalni pristup.**

Feministički pristup u svojoj podlozi ima pojam patrijarhata, tj. društvo u kojem su muškarci dominantni, a takvo društvo postaje opresivno i smrtonosno za žene. Zagovornici ovog pristupa tvrde da opresivni pogledi na žene nisu samo kulturološka stvar, već su utkani u sve društvene institucije. Prema Corradi i sur. (2016) temeljno načelo patrijarhata je moć, a tamo gdje je moć nejednako raspoređena između muškaraca i žena, muškarci se služe nasiljem kao alatom kako bi držali žene pod svojom kontrolom. Nasilje kao rezultat nejednake raspodjele moći također je prošireno na femicid. Prema Corradi i sur. (2016) snažan argument feminističkog pristupa temelji se na činjenicama, a to su: visoke stope nasilja nad ženama, silovanja i femicida, kao i nejednaka raspodjela stope zaposlenosti, cijene plaćenog rada i statusa među polovima, koji su još uvijek prisutni u društvima širom svijeta. Jedna od slabijih strana je nemogućnost određivanja mizogine motivacije za ubistvo. Teško se može odrediti da je neka žena ubijena jednostavno zato što je žena jer takvom logikom postavljamo hipotezu da svaku ženu puka pripadnost ženskom polu čini potencijalnom žrtvom. Takva hipoteza nema veliki empirijski značaj. Potrebno je tražiti dodatne pojedinosti o motivima počinitelja, o odnosu počinitelja i žrtve te o okolnostima događaja kako bi se neko ubistvo moglo deklarirati femicidom. Na tragu tome je i **sociološki pristup**. Prema Corradi i sur. (2016) sociologija ne istražuje nasilne pojedince, već nasilne situacije. Campbell i Runyan (1998) izbjegavaju pripisivati mizogini motiv nekom ubistvu bez jasno poduprtih izvora te tvrde da je femicid zapravo homicid žena, bez obzira na motiv ili status počinioca. U sociološkom pristupu značajna su empirijska istraživanja koja za cilj imaju utvrđivanje konteksta počinjenog djela, tipa slučaja, profil i incident ubistva gdje rod igra važnu ulogu, ali nije jedino objašnjenje ubistva. Razni autori sociološkog pristupa smatraju da se jedino na taj način može prevenirati nasilna smrt žena na djelotvoran način. Žele pokušati razumjeti ubistva žena kroz kvalitativno i kvantitativno prikupljanje podataka, a cilj im je identifikovati rizične faktore kako bi se spriječilo smrtonosno nasilje. Glavno načelo sociološkog pristupa je da su žene i muškarci žrtve ubistava pod vrlo različitim sociološkim okolnostima i od strane različitih počinioca. Ono što femicid čini fenomenom je činjenica da su žene puno češće žrtve ubistava od strane intimnih partnera ili članova porodice dok su muškarci češće ubijani pod sasvim drugačijim okolnostima u kojima nije uključena porodica ili intimni partner. Prema Barberet i Baboolal (2020) **kriminološki pristup** ispituje specifičnosti femicida kao podgrupe ubistava ili kao podskup nasilnih djela protiv žena. Razni autori terminu femicid pridaju različito značenje. Bonanni i sur., 2014; Campbell i sur., 2003; Mouzos, 1999; Muftić and Baumann, 2012, Corradi i sur., 2016 smatraju da se pojam femicid primjenjuje kako bi se ukazalo na ubistvo samo odraslih žena. Drugi, Dixon i sur., 2008; Frye i sur., 2008; Taylor i Jasinski, 2011. naglašavaju da se femicid najčešće javlja u intimnim partnerskim odnosima te ga nazivaju „intimni partnerski femicid“. Međutim, treća grupa autora Campbell i sur., 2007; Corradi i Stöckl, 2014; Dugan i sur., 2003; Stöckl i sur., 2013; Weizmann- Henelius i sur., 2012, se odmiču od termina femicid i takva ubistva svrstavaju u potkategoriju „ubistava intimnih partnera“. Pojavljuju se i termini „viktimizacija ženskih ubistava“, „smrtonosno nasilje intimnih partnera“, „žene žrtve smrtonosnog nasilja“, „žene koje umiru od intimnog partnerskog nasilja“, „fatalno nasilje intimnih partnera“, svi ovi autori bave se specifičnostima, u smislu određivanja dobi, rase, državljanstva žrtava, razine rodne ravnopravnosti i slično. Posebno se usredotočuju na odnos između žrtve i počinioca koji razlikuje ubistva žena i muškaraca. Barberet i Baboolal (2020) kriminolozi posmatraju namjeru, modus operandi, odnos žrtve i počinioca, kaznenopravnu reakciju i društvenu reakciju. Cilj im je identifikovati faktore rizika za femicid za razliku od onih za sva ubistva ili one za sve vrste nasilja nad ženama. Autori koji koriste termin femicid stavljaju se u feministički okvir. U knjizi Handbook of European Homicide Research, koja daje jednu novu perspektivu u kriminologiji, nikada se ne spominje termin femicid, ali se analiziraju „ubistva žena“. Prema Corradi i sur. (2016) taj rad je prešutno svjedočanstvo da većinska kriminologija teži konzervativizmu preferirajući termin „intimnog

partnerskog ubistva“ od revolucionarnijeg termina „femicid“. No, bez obzira na sve nesuglasice prilikom definisanja terminologije, među autorima postoji konsenzus. Utvrđeno je da više od 50% femicida od strane intimnog partnera karakteriše istorija porodičnog nasilja te da se najjači prediktori smrtonosnog rizika otkrivaju na individualnoj razini. Također, napredak u rodnoj ravnopravnosti obično smanjuje rizik od femicida, ali do femicida može doći i kada žene postanu ravnopravne s muškarcima zbog muške ozlojeđenosti. **Pristup ljudskih prava** razvija se u posljednjem desetljeću kada je, zbog alarmantnih podataka da je u svijetu sve više femicida, Akademsko vijeće Ujedinjenih naroda sazvalo simpozij o femicidu u Beču 2012. godine. Isto vijeće opisalo je femicid kao vrlo rašireni fenomen pritom nabrojajući sve vrste femicida. Cilj simpozija, u skladu s načelom pristupa ljudskih prava, bio je potaknuti države članice na poduzimanje institucionalnih inicijativa za prevenciju femicida te pružanje pravne zaštite žrtvama nasilja. **Dekolonijalni pristup** javlja se u kontekstu bliskoistočnih i sjevernoafričkih zemalja te se primarno bavi ubistvima zbog časti. Feministička naučnica Shalhoub-Kevorkianu tvrdi da u tim zemljama kaznenopravni sistem i društveno-kulturološki pristup gledaju blagonaklono prema počiniocima femicida, nerijetko su oslobođeni krivice ili dobivaju lakše kazne zbog brojnih navodnih olakšavajućih okolnosti, a žene žrtve se često krivi za kriminalne radnje protiv njih te postaju žrtve ubistava (Shalhoub-Kevorkianu 2002:580). Ubistva iz časti se u tim zemljama smatraju privatnim porodičnim pitanjima te se kaznenopravni sistem bavi „važnijim“ pitanjima od ubistava iz časti. Shalhoub-Kevorkianu (2002) smatra da je kolonijalna dominacija Zapada pretvorila neka djela kao što su ubistva iz časti u simbol otpora prema kolonizatorima. Ona stoga predlaže redefinisanje termina femicid u sljedeće: Femicid je proces koji dovodi do smrti i stvaranje situacije u kojoj je nemoguće da žrtva živi, to je zlostavljanje koje uključuje prijetnje, nametanje, napade, ponižavanje i podređivanje žena žrtava. U ovom kontekstu femicid nije samo rodno pitanje, već i političko pitanje. Femicid svoj vrhunac doseže za vrijeme izraelske okupacije zbog povećanog nasilja, te tvrdi da ti zločini više nisu ubistva iz časti nego pravi femicidi koji se javljaju u kontekstu kolonizacije i sve veće segregacije s Palestinom (Shalhoub-Kevorkianu (2002:597) Istraživači na taj način izbjegavaju kulturna objašnjenja femicida te ga objašnjavaju kroz politiku, ekonomski nesrazmjer, rasizam i prostornu segregaciju. Ograničenja dekolonijalnog pristupa su što unatoč tome što je femicid u porastu u bliskoistočnim i sjevernoafričkim državama, te je utkan u patrijarhatu, nema dovoljno podataka i istraživanja na temu femicida. Postoje istraživanja na temu ubistva iz časti, ali fokus je na pravnim sistemima, karakteristikama žrtava i počiniocima, a ne i na padu tolerancije prema takvim zločinima. Drugo ograničenje dekolonijalnog pristupa je da se ubistva iz časti događaju i među migrantima iz tih zemalja koji dolaze u druge zapadne zemlje gdje su zemlje koje su tipično kolonizatori u ovom slučaju domaćini. Takva ubistva su simboli kulturno specifičnog oblika nasilja. Migranti neosporno doživljavaju marginalizaciju, ali ne može se tvrditi da to objašnjava učestalost femicida među izbjeglicama. Na kraju može se zaključiti da je femicid jedan vrlo složen društveni fenomen koji zahtjeva višestruka objašnjenja i teorije na makro, mezo i mikro razini. Važno je uzeti u obzir društvene i istorijske kontekste, ali i odnose među žrtvama i počiniocima.,

Nasilje nad ženama sa osvrtom na Bosnu i Hercegovinu

Kulturološki koncept nasilja i seksistički stavovi su još uvijek duboko ukorijenjeni u bosanskohercegovačkom društvu. Dakle, lako je uočiti da uzroke femicida treba da tražimo u položaju žena i rodnim ulogama gdje dvije trećine osoba smatra da je nasilje nad ženama od strane partnera, poznanika ili stranca uobičajeno i u kojem je opšte ustaljeno mišljenje da žena treba biti podređena muškarcu. Uz opštu prisutnost stereotipa i predrasuda, stavovi o nasilju nad ženama i uzrocima femicida često su prožeti i zabludama. Najčešća zabluda je da se ubistvo žene dešava odjednom, iznenada, u ekstremnoj situaciji. Zabluda je i da žene ubijaju samo disfunkcionalni muškarci, kao i da su žene na neki način izazvale počinioca, odnosno „zaslužile“ to ubistvo. (Zablock, 2020). Femicid se najčešće dešava upravo onda kad žena odluči da izađe iz rodne uloge koja se od nje očekuje i pokaže „neposlušnost“, na primjer nakon što napusti partnera. Kulturološke koncepti nasilja dovode u vezu „muškost“ i nasilje, kao rezultat diskriminacije, strukturalne nejednakosti i predrasuda kojima se racionalizuje stav o inferiornosti žena, pripadnika određenih etničkih, religioznih i drugih grupa, uz legitimizaciju nasilja koje se nad njima vrši i patrijarhalnih shvatanja (muško nasilje nad ženama kao uobičajeno sredstvo kontrole i demonstracije moći) (Simeunović-Patić, 2003:35). Postoji kontinuitet

femicida koji se kreće od pojedinačnih seksističkih ubistava, npr. muškarac udavi svoju ženu jer ga ona planira napustiti. „Kada je u pitanju teško ubistvo, odnosno femicid – ubistvo supruge, koje je nastalo u najvećem broju slučajeva kao rezultat dugotrajnog trpljenja nasilja, tu imamo situacije da sudovi to kvalificiraju kao nasilje u porodici jer je blaža kazna, a ne kao teško ubistvo, za šta je moguća kazna zatvora i do 45 godina. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, takozvana Istanbulska konvencija²⁵⁶, čiji je potpisnik i BiH, femicid definiše kao teži oblik ubistva koji se uzima kao dodatna otežavajuća okolnost prilikom izricanje kazne za počinioča”,

Jedinstvena statistika o broju femicida kao oblika nasilja nad ženama u BiH ne postoji. „U slučajevima femicida kojima smo u BiH svjedočili prošle godine, nije se radilo o muškarcima koji su bili spremni da počine neku drugu vrstu nasilnih krivičnih djela, već o muškarcima koji su osjećali da gube svoju rodnu ulogu, odnosno moć. Kada stavimo femicid u kontekst rodni uloga, ne iznenađuje da poslije ubistva često slijedi i samoubistvo. Upravo su ti štetni rodni stereotipi o ulogama žena i muškaraca u našem društvu osnovni uzrok femicida, ali i drugih oblika nasilja nad ženama, što potvrđuje i Istanbulska konvencija. Poražavajuće je saznati da je često kod slučajeva femicida čitava okolina bila svjesna nasilja ali nije reagovala, što zbog tolerancije na nasilje u porodici, što zbog nepovjerenja u rad institucija, ali nekad i zbog straha od odmazde ako se sazna da su baš oni prijavili nasilje“. Prema podacima do kojih je došla Agencije za ravnopravnost polova BiH, koja je prikupljala podatke od pravosudnih institucija i nevladinih organizacija, u prošloj godini u BiH je ubijeno 14 žena, a od 2015. do danas ubijeno je ukupno 58 žena, ali se ta ubistva ne tretiraju kao femicid. Nažalost, u ovom složenom sistemu kakav je u Bosni i Hercegovini zaista je politička volja neophodna. Kada se ustavne nadležnosti stavljaju ispred žrtve, to onda postane frustrirajuće za sve koji se bave ovim pitanjima. „Mislim da kada svi budemo razmišljali o žrtvi kao prvom i zadnjem korisniku i kada se žrtva stavi na pravo mjesto, onda će se moći planirati i propitivati prave mjere za sprječavanje nasilja a i generalno za poboljšanje položaja žena u BiH društvu”, poručuje Kika Babić-Svetlin, stručna savjetnica u Agenciji za ravnopravnost polova. Iz priloženih primjera i objedinjenih mišljenja, dat je odgovor na prvo problemско pitanje: Zbog čega je važno da se ubistva žena motivisana mržnjom prema ženama, kvalifikuju kao femicid, a ne kao obično ubistvo? Dakle, evidentni su propusti nedefinisanja pojma femicid te isticanje važnosti zbog čega je potrebno da se pravno definiše u pravosuđu BiH, jer ako se sva ubistva definišu kao ubistva, prikrivamo važne detalje ovog oblika ekstremnog nasilja.

Prema istraživanju iz 2018. godine, koje je sproveda Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (Organization for Security and Dco-operation in Europe, OSCE) na području Bosne i Hercegovine pod nazivom „Dobrobit i sigurnost žena“ možemo uočiti poražavajuće rezultate: čak 48% žena u BiH iskusiło je neki oblik nasilja: seksulanog uznemiravanja, uhođenja, nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera (uključujući psihičko, fizičko ili seksulano nasilje) od 15. godine života. Takođe, mnoge žene ne smatraju da su informisane o tome šta treba da urade ukoliko dožive nasilje: 7% se izjasnilo da su jako dobro informisane, 16% dobro informisane, 33% donekle informisane, 30% ne baš dobro informisane i 13% uopšte ne znaju šta bi uradile. Stopa prijavljivanja nasilja policiji kreće se između 3% i 20%. Sa druge strane, kada govorimo o posljedicama najtežih oblika nasilja čak 66% žena je pretrpilo jednu ili više psiholoških posljedica zbog fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera; 38% od seksulanog uznemiravanja i 48% od uhođenja. Kada govorimo o statistici za žene koje su pretrpile jednu ili više fizičkih posljedica, slične brojke se javljaju; 34% nasilja od sadašnjeg partnera, 69% nasilja od strane bivšeg partera, 29% nasilja od strane nepartnera i 48% bilo kakvog nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera. S naglaskom da su uzeti u obzir samo najteži slučajevi koje su ispitanice navele da su doživjele tokom svog odraslog života, riječ je o brojcima od 76.500 žena. 2/3 žena je direktno pogođeno sukobom, 64%. „Stručnjaci kažu da se nasilje u porodici, u praksi, u oba entiteta češće tretira kao prekršaj, a ne kao zločin, što ukazuje na percepciju policijskih službenika, tužilaca i sudova da nasilje nije ozbiljan problem”, navodi se u istraživanju koje je 2018. godine sproveda Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE).

²⁵⁶ Vijeće Evrope: Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Istanbul,

U 2024. godini ili „godini femicida“ kako je mnogi stručnjaci nazivaju, u Bosni i Hercegovini desilo se 12 ubistava i to:

1. 7. februar 2024. godine - Ubijena je **Amra Kahrmanović** -U tržnom centru u Tuzli, naselje Brčanska Malta 7. februara policijski službenik Elvis Ćustendil ubio je Amru Kahrmanović. Elvis Ćustendil je osuđen na 25 godina zatvora.
2. 21. februar 2024. godine u Tuzli je ubijena **Selma Baluković** od strane partnera Erno Szabo-Csakija, koji je osuđen na 11 godina zatvora.
3. 10. maja 2024. godine - ubijena je **Halida Mujedinović** u Gradačcu. Nakon što je svirepo ubio, Refik Mujedinović je izvršio samoubistvo.
4. 14. maja 2024. godine - ubijena je **Mileva Andrić** u Foči, Radomir Andrić hicem iz pištolja ubio svoju suprugu, potom je izvršio samoubistvo.
5. 19. maja 2024. godine - ubijena je **Amela Čičkušić** sa svoje dvoje maloljetne djece, Amarom (9) i Ajnom (2) od strane partnera i oca Mujage Čičkušića koji je nakon ubistava izvršio samoubistvo.
6. 28. juna 2024. godine - ubijena je **Nermina Ravlić** u Sarajevu, od strane partnera i njegove majke.
7. 12. augusta 2024. godine - ubijena je **Andelka Markić**, ubio ju je partner Nikola Cumbo (38) nakon čega je hicem u glavu izvršio samoubistvo.
8. 19. augusta 2024. godine - u sarajevskom naselju Ciglane, **Nadiru Sahačić** ubio je Mirza Duran. Nadira Sahačić i Mirza Duran se od ranije nisu poznavali, te je nepoznat motiv ubistva.
9. 31. augusta 2024. godine - u naselju u Gradačcu, Mehmed Selimović je ubio **Hazimu Osmanhafizović**, žrtva i ubica nisu se poznavali od ranije.
10. 2. decembra 2024. godine - **Ines Žmiro** je ubijena u Mostaru od strane partnera Dženana Đozlića. Njemu je 30. decembra 2024. godine, produžen pritvor za još dva mjeseca zbog toga što se sumnjiči za ubistvo iste.
11. 27. decembra 2024. godine - U naselju Velagići, Mehmedalija Koljić vatrenim oružjem usmrtio svoju suprugu inicijala **Dijanu Koljić**.
12. 29. decembra 2024. godine - Ubijena je **Sladana Milošević**, Slađanu je ubio bivši partner Savo Milošević, u Bosanskom Brodu. Njeno tijelo otkriveno je u automobilu koji je zatečen u mjestu Velika Brusnica.

U slučajevima femicida kojima smo u BiH svjedočili prošle godine, nije se radilo o muškarcima koji su bili spremni da počinu neku drugu vrstu nasilnih krivičnih djela, već o muškarcima koji su osjećali da gube svoju rodnu ulogu, odnosno moć. Kada stavimo femicid u kontekst rodni uloga, ne iznenađuje da poslije ubistva često slijedi i samoubistvo. Upravo su ti štetni rodni stereotipi o ulogama žena i muškaraca u našem društvu osnovni uzrok femicida, ali i drugih oblika nasilja nad ženama, što potvrđuje i Istanbulska konvencija.

Krivično zakonodavstvo BiH u pogledu femicida

Femicid se u BiH procesuirala prema odredbama krivičnog zakonodavstva kojima su regulisane različite vrste ubistava. Osnovne inkriminacije kojima se štiti život čovjeka jesu Ubistvo i Teško ubistvo i one su polno neutralne. Međutim, zakonodavac u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH, pruža posebnu zaštitu ženi za vrijeme trudnoće, jer predviđa poseban oblik teškog ubistva u slučaju kada učinilac liši života ženu za koju zna da je trudna. Učinilac u ovom slučaju nije ograničen na muški pol, tako da ovaj oblik ubistva može izvršiti i žena. „Poseban oblik teškog ubistva postoji i u slučaju lišavanja života člana porodice koji je prethodno zlostavljan. Pravna kvalifikacija je polno neutralna, ali se može dovesti u vezu sa femicidom“.

U Republici Srpskoj postoji neutralni koncept krivičnopravne zaštite prava na život koji polazi od stava da su svi ljudi, bez obzira na pol ili neke druge karakteristike ličnosti, pred zakonom jednaki. Stoga i osnovno krivično djelo kojim se štiti pravo na život, tj. ubistvo, ne pravi razliku između situacije kada je pasivni subjekat djela žena ili muškarac. Jedini slučaj u kojem zakonodavac pravi razliku između muškaraca i žena kao žrtava ubistva vezan je za trudnoću žene, a ne isključivo za njen pol, jer se ubistvo trudne žene za koju je učinilac znao da je bremenita pravno kvalifikuje kao teško

ubistvo. Takav stav se pravda činjenicom da se u slučaju ubistva trudne žene, za koju učinilac zna da je bremenita, radi istovremeno o ubistvu žene i uništenju ljudskog zametka, kao potencijalnog subjekta prava na život. Dakle, nema razlike u pravnoj kvalifikaciji ubistva obzirom na pol pasivnog subjekta što znači da Krivični zakonik Republike Srpske ne predviđa femicid, tj. ubistvo žene zato što je žena, kao posebno krivično djelo. U Krivičnom zakoniku Republike Srpske za osnovni oblik krivičnog djela ubistva prema članu 124 stav 1 propisana je kazna od pet do 20 godina, dok je za teško ubistvo propisana kazna najmanje deset godina ili dugotrajni zatvor. Za ubistvo počinjeno pod posebno olakšavajućim okolnostima počinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina. Pod teško ubistvo spada, između ostalog, i ubistvo na svirep ili podmukao način, iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osvete, mržnje ili iz drugih naročito niskih pobuda, člana svoje porodice kojeg je počinilac prethodno zlostavljao, te pri bezobzirnem nasilničkom ponašanju. Krivični zakonik RS-a tretira ubistvo na mah u članu 125, kao i nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici u članu 190. Najteži oblik ovog krivičnog djela je kada je kao posljedica nastupila smrt člana porodice

Ista situacija je i u Krivičnom zakonu Federacije BiH i Krivičnom zakonu Brčko Distrikta BiH. Obzirom da je nadležnost u oblasti krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini paralelno podijeljena, isključivu nadležnost za krivičnopravnu zaštitu prava na život imaju entiteti i Brčko Distrikt. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine ne predviđa posebno krivično djelo pod nazivom „femicid“, ali predviđa druga krivična djela koja obuhvataju slučajeve rodno zasnovanih ubistava žena. U članu 166 (Ubistvo) u stavu 2. tačka c i d, se predviđa kazna zatvora najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora za onog ko drugog usmrti iz mržnje, odnosno ko drugog usmrti iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda. Odredbom člana 2. (Značaj izraza u ovom zakonu) je predviđeno da je krivično djelo iz mržnje svako krivično djelo učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. U skladu sa tim moguće je da se ubistvo žene koje je učinjeno zbog pola ili rodnog identiteta, a koje u suštini predstavlja femicid, podvede pod ovaj oblik ubistva. Specifičan oblik femicida predstavlja i slučaj u kojem je nastupila smrt ženske osobe usljed protivpravnog prekida trudnoće izvršenog protiv njene volje. Takvu situaciju inkriminiše član 171 stav 4.- Protupravni prekid trudnoće. Neophodno je pomenuti i član 170. Učestvovanje u samoubistvu - jer, kao što smo to prethodno naveli, ovo krivično djelo krije slučajeve sofisticiranog navođenja na samoubistvo ili bijeg od stvarnosti onih žena koje su dugogodišnje žrtve nasilja u porodici. Međutim, nadležne institucije ne poklanjanju dovoljno pažnje slučajevima samoubistava, odnosno ne pokušavaju doći do istine o razlozima samoubistva. Krivično djelo „Nasilje u porodici“ (član 222.) ima dva oblika u kojima se smrt pasivnog subjekta uzima kao kvalifikatorna okolnost. Prvi oblik djela (st. 4.) podrazumijeva postojanje krivičnog djela kvalifikovanog težom posljedicom, pri čemu učinilac djela mora postupati nehatno u odnosu na smrt pasivnog subjekta. Drugi oblik djela (stav 5) inkriminiše umišljajno ubistvo člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao, a za njega je predviđena kazna zatvora najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora (ista mjera kazne kao i za teško ubistvo. Kao što smo već rekli, ovo djelo je rodno neutralno i ne možemo ga svrstati u djela kojima se štiti isključivo ili jedino žensko lice. Međutim, praksa pokazuje da je pasivni subjekat najčešće žena. Smatramo da je navedene slučajeve opravdano smatrati oblikom femicida, tj. rodno zasnovanog ubistva žena. Krivični zakon Brčko distrikta BiH tretira ovu problematiku na skoro identičan način kao i KZ FBiH. U članu 163. (Ubistvo) u stavu 2. t. 3 i 4. predviđa oblike ubistva koje možemo dovesti u vezu sa femicidom. To je ubistvo iz mržnje i ubistvo iz bezobzirne osvete ili drugih niskih pobuda, za koje je predviđena kazna zatvora najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora. Kao i prethodno navedeni zakoni i ovaj zakon predviđa krivično djelo kojim se inkriminiše navođenje na samoubistvo, tj. Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu - Član 167., te ga ovdje pominjemo smatrajući da u nekim slučajevima predstavlja prikriveni femicid. Isto je i sa krivičnim djelom protivpravni prekid trudnoće (član 168). Krivični zakon BD BiH ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 19/2020 - prečišćen tekst) 37 Krivično djelo - Nasilje u porodici (član 218) ima dva oblika djela koja mogu predstavljati femicid. To su odredbe stava 5 i 6 kojim se na isti način kao i u KZ FBiH inkriminišu situacije u kojima je usljed nasilja u porodici nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, odnosno u kojima je učinilac umišljajno lišio života člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao.

Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH je na sjednici 4. februara jednoglasno usvojio prijedlog zakona koji bi trebao poboljšati zaštitu od nasilja u porodici i bolje sprečavati nasilje prema ženama. Da bi zakon stupio na snagu, potrebno je da ga usvoji i Dom naroda. Zakonom se uvode hitne mjere zaštite koje provode policijski organi, mogućnost elektronskog nadzora nasilnika kojem je određena mjera udaljenja iz stana i približavanja žrtvi, regulisana su prava žrtava i zaštićena su djeca žrtve nasilja. Zakonom je predviđeno uspostavljanje 24-satne besplatne SOS telefonske linije koja pokriva cijelu Federaciju, radi davanja savjeta i pružanja podrške žrtvama nasilja, povjerljivo, odnosno čuvajući i njihovu anonimnost, u vezi sa svim vidovima nasilja obuhvaćenim ovim zakonom. Još jedna od novina jeste i uvođenje elektronske narukvice nasilniku sa izrečenim mjerama zabrane prilaska, kako bi policija mogla pratiti da li ih poštuje i na vrijeme pomoći žrtvi ukoliko pokuša prekršiti mjeru. S dnevnog reda povučene su bile izmjene i dopune Krivičnog zakona Federacije kojim bi se uvelo novo krivično djelo – femicid, što je izazvalo negodovanje dijela zastupnika.

Redovna profesorica krivičnog prava na Pravnom fakultetu u Banjoj Luci Ivanka Marković smatra da je činjenica da javnost traži adekvatan odgovor sistema, to jeste državnih institucija na slučajeve brutalnog ubistva žena od strane muškaraca i pri tom često ističe uvođenje femicida kao posebnog krivičnog djela u naš krivičnopravni sistem kao jedno od rješenja za ovaj oblik rodno zasnovanog nasilja. „Međutim, praksa je pokazala da se određeni problemi u društvu ne mogu riješiti samo propisivanjem pojedinih inkriminacija, koje nisu praćene adekvatnom edukacijom svih subjekata zaštite žena od nasilja, odnosno korjenitom promjenom patrijarhalnog sistema koji, htjeli mi to priznati ili ne, još uvijek dominira u našem društvu“, smatra ona. Marković ističe da ako se krene od definicije prema kojoj femicid predstavlja ubistvo žene od strane muškaraca zato što je žena, u praksi bi se u svakom slučaju moralo dokazati da je upravo taj motiv u osnovi ubistva. Marković dodaje da u svim entitetskim zakonima je predviđen oblik teškog ubistva u slučaju kada je ubistvo izvršeno iz niskih pobuda, bezobzirne osvete ili mržnje. „Svi navedeni motivi ubistva mogu se dovesti u vezu sa femicidom ako je učinilac muškarac koji lišava života ženu, sadašnju ili bivšu suprugu ili vanbračnu partnerku ili ženu sa kojom je bio ili jeste u emotivnoj vezi da bi je na taj način onemogućio da ga napusti ili da bude u emotivnoj vezi sa drugom osobom ili iz nekih drugih sličnih razloga koji upućuju na zaključak da se učinilac rukovodio mizoginijom“, objašnjava ona. Pored navedenih postoje i neke druge inkriminacije, kako kaže Marković, u kojima se smrt pasivnog subjekta, odnosno žene tretira kao kvalifikatorna okolnost te se takvi slučajevi mogu dovesti u vezu sa različitim oblicima femicida. Naprimjer infaticid, odnosno ubistvo ženskog novorođenčeta kao način izbora pola djeteta. Prema profesorici Marković poseban oblik femicida, moglo bi se reći prikriveni oblik femicida, postoji u svim slučajevima u kojima je žena izvršila samoubistvo zbog dugogodišnjeg maltretiranja, psihičkog ili fizičkog, od strane svog intimnog partnera. Takve situacije su pokrivene krivičnim djelom Navođenje na samoubistvo ili pomaganje u samoubistvu. „Međutim, u sudskoj praksi gotovo da se ne može naći primjer za ovo krivično djelo, a smatramo da je značajan broj suicida žena, pogotovo ako je žena prethodno bila žrtva porodičnog nasilja, posljedica upravo surovog i nečovječnog postupanja njenog intimnog partnera (bračnog ili vanbračnog)“, objašnjava ona.

ZAKLJUČAK

Femicid je najteži oblik muškog nasilja nad ženama i djevojčicama koji je ukorijenjen u kontinuiranoj opresiji žena uslijed rodne nejednakosti u društvu u svim dijelovima svijeta. Femicid nije izolirani incident koji se pojavljuje iznenada i neočekivano. Sve žene diljem svijeta su izložene kontinuiranom nasilju jer žive u uvjetima rodno zasnovane diskriminacije i prijetnji koje su uzrokovane strukturnim (kao što su društveni, ekonomski i politički sistemi), institucionalnim (kao što su formalne i neformalne društvene mreže i institucije), interpersonalnim (kao što su lični odnosi između partnera, među članovima porodice i unutar zajednice) i individualnim (kao što individualne sposobnosti da se odgovori na nasilje) faktorima, koji najčešće djeluju intersekcionalno. I pored obaveze koju svaka država ima da pruži dužnu pažnju u promociji i zaštiti ženskih prava, što podrazumijeva sveobuhvatne i rodno osviještene intervencije, nekažnjivosti nasilja nad ženama je sveprisutna, što dodatno ohrabruje i olakšava činjenje femicida. U kontekstu Bosne i Hercegovine, zahtjevi za prepoznavanjem, definisanjem i kriminalizacijom femicida su se pojavili nekoliko godina unazad, kada je ovaj fenomen, u kontekstu intimnih partnerskih odnosa, postao toliko vidljiv da ga je teško bilo ignorisati, a postalo

je jasno da postojeći mehanizmi za oslovljavanje nasilja nad ženama nisu dovoljni za njegovo sprječavanje. Nakon izričito brutalnog femicida koji se desio u Gradačcu 11. augusta 2023. godine, a koji je počinilac prenosio uživo putem društvenih mreža, zahtjevi za kriminalizacijom femicida su se pojačali. Međutim, s obzirom na složenu administrativnu strukturu Bosne i Hercegovine, kao i političku nestabilnost, odgovori nadležnih zakonodavaca za sada su bili u domenu populističkih intervencija i obećanja, uz potpuno odsustvo volje da se patrijarhalni pravni sistem značajno izmijeni. Važno je istaći da se ubistvo žene najčešće ne događa slučajno i neočekivano, već predstavlja finalni čin obično dugoročnog nasilja kojem je žena bila izložena a od kojeg nije bila adekvatno zaštićena. Ovo je naročito vidljivo u slučajevima nasilja u porodici. Stoga je važno femicid prepoznati kao najekstremniji oblik nasilja nad ženama koji je u svojoj genezi uzrokovan istorijskom nejednakošću žena i djevojčica, izrazom dominacije i dubokim uvjerenjem onoga ko to čini da je to žena nečim zaslužila. Paradoksalno je da neki roditelji smatraju da brane čast porodice ubijanjem ženskog djeteta koje je prekršilo vjerske/plemenske ili društvene norme. Značajan iskorak u prevenciji femicida postignut je 2011. godine usvajanjem Istanbulske konvencije koja se na najopsežniji način bavi zaštitom žena od rodno zasnovanog nasilja, od članica zahtijeva da preduzmu neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da nadležni organi obave procjenu rizika od smrtnosti. Dodatni napredak u definisanju femicida učinjen je 2013. godine kroz Bečku deklaraciju koja definiše femicid kao „ubistva žena i djevojaka zbog njihovog roda“. Važno je femicid učiniti vidljivijim i prepoznatljivijim jer želimo pojačati svijest o tome da nasilje u porodici nosi smrtonosne posljedice, da seksualno nasilje može prouzrokovati smrt, da patrijarhalno-konzervativne prakse i tradicije nekada ugnjetavaju žene do smrti, te da brojne smrti žena nisu slučajnost, već su dio systemske opresije gdje muška ljutnja na žene i potreba za dominacijom rezultira smrću. Femicid se najčešće posmatra kao izolirano nasilje, a u svojoj suštini predstavlja dio sistema opresije žena. Stanje u bosanskohercegovačkom društvu, ali i globalna dešavanja, nam pokazuju da nikada ne smijemo prestati pričati o ljudskim pravima ženama, time se stavlja naglasak na činjenicu da su i žene ljudi, da se rađaju slobodne i jednake u dostojanstvu i pravima, a nisu samo dio nekog drugog bića, dio bez kojeg se može.

LITERATURA

- American Psychiatric Association, A. P. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Association.
- Barberet, R., i Baboolal, A. A. (2020). *The global femicide problem: issues and prospects*. U: C. Ashford, i A. Maine, *Research handbook on gender, sexuality and the law*. Edward Elgar Publishing.
- Campbell, J. i Runyan, C. W. (1998). *Femicide: Guest Editors' Introduction*. *Homicide Studies*, 2 (4),
- Corradi, C., Baldry, A. C., Buran, S., Kouta, C., Schröttle, M. i Stevković, L. (2018). *Exploring the data on femicide across Europe*. U: S. Weil, C. Corradi, i N. Marceline, *Femicide across Europe*. Bristol: Policy Press.
- Corradi, C., Marcuello-Servos, C., Boira, S., i Weil, S. (2016). *Theories of Femicide and Their Significance for Social Research*. *Current Sociology*.
- Dawson, M., i Mobayed Vega, S. (2023). *The Routledge International Handbook on Femicide and Feminicide*. New York: Routledge.
- Dussich, J. P. (2016). *Blue Victimology and Femicide: The United Nations' Response to Victims and Female Victims of Gender Killings*. U: H. Kury, S. Redo i E. Shea, *41 Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention, Reintegration* (str. 47-65). Springer International Publishing Switzerland.
- Russell, D. E., i Van de Ven, N. (1976). *Crimes Against Women: Proceedings of the International Tribunal*. Berkeley: Les Femmes.
- Russell, D. E., i Radford, J. (1992). *Femicide: The Politics of Woman Killing*. New York: Twayne Publishers, Macmillan Publishing Company.
- Russell, D. E., i Harnes, R. A. (2001). *Femicide in Global Perspective*. New York: Teachers College Press.
- Shalhoub-Kevorkian, N. (2002). *Femicide and the Palestinian Criminal Justice System: Seeds of Change in the Context of State Building?* *Law & Society Review*, 36,

- Simeunović Patić B. (2023). *Ubistva u Beogradu*, Beograd, Medija centar Odbrana.
- Vilić-Konstantinović, S., (2013). *Nasilje u porodici – Krivičnopravno regulisanje u Srbiji i praksa Evropskog suda za ljudska prava*. u: Slobodanka Konstantinović Vilić (urednica), Pravna klinika za zaštitu prava žena – norme i praksa, Beograd, Autonomni ženski centar; Niš, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
- Zablock, T. (2020), *Femicide and prevention mechanisms in case of BiH*, issued by Helsinki Parliament of citizens in Banja Luka. Page 3.
- Weil, S., Corradi, C., i Naudi, M. (2018). *Femicide Across Europe*. Bristol: Policy Press. 38.
- World Health Organization (2012). Understanding and addressing violence against women: Femicide. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf?sequence=1.
- World Health Organization (2022). Mental health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
- World Health Organization (2023). Female genital mutilation. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>.
- NVO „Ženska mreža u BiH“ <https://www.rtvusk.ba/clanak/femicid-kao-konstanta-bh-stvarnosti-nevladine-organizacije-javno-zagovaraju-predlazu-i-zahitjevaju-pravosude-i-zakonodavci-usporeni/2889>.
- <https://feministika.ba/femicid-u-bosni-i-hercegovini-kroz-pravni-okvir/>
- Krivični zakon BiH ("Sl. glasnik BiH", br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023)
- Krivični zakon RS ("Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023, "Sl. glasnik BiH", br. 9/2024 - odluka US BiH, "Sl. glasnik RS" 105/2024 - odluka US, 19/2025, "Sl. glasnik BiH", br. 14/2025 - odluka US BiH i "Sl. glasnik RS", br. 31/2025).
- Istanbulska konvencija - <https://arsbih.gov.ba/istanbulska-konvencija/>
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena - Odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 34/180 od 18. decembra 1979. <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BConEliminationDiscriminationWomen.pdf>
- Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama - Usvojena na Opštoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. decembra 1993. godine, Rezolucija 48/104. dostupna na <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/ljudska%20prava/2017/ravnopravnost%20spolova/Deklaracija%20o%20uklanjanju%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama.pdf>

FEMICIDE AS THE MOST EXTREME FORM OF GENDER-BASED VIOLENCE

Jadranka Stojanović

Abstract: The right to life is a basic human right that is guaranteed by many international documents at the universal, regional and national levels, but despite this, every year in the world many people are deprived of their lives. The subject of the work is femicide as the most severe form of gender-based violence against women and a flagrant violation of the right to life that belongs to every human being. It is a model that includes the killing of women as a result of violence, which is committed by men against women, while women become victims because they do not fulfill socially imposed gender roles. As an absolute right, the right to life is protected from all forms of threats and injuries, regardless of a person's personal characteristics, gender, skin color, sexual orientation, etc. because woman is not a characteristic of only those societies in which there is formal dominance of men over women and in societies in which women are formally equal to men and formally have equal opportunities in all spheres of life, women often suffer various forms of violence that sometimes escalates to their physical destruction. In criminal legislation, in most countries, femicide is not classified as a separate criminal offense, but is classified under a special form of murder. Only a few Latin American countries legally recognize femicide as a crime.

Key words: femicide, murder of a woman, gender-based violence.